

Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen aan de Heeghstraat 72 te Didam, gemeente Montferland (Gld.)

W.J.F. Thijs & A.J. Wullink

ARC-Rapporten 2008-36

Geldermalsen
8 januari 2009
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch bureau-onderzoek en inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen aan de Heeghstraat 72 te Didam, gemeente Montferland (Gld.)

ARC-Rapporten 2008-36
ARC-Projectcode 2008/35

Opdrachtgever
Kobessen Milieu B.V.
Bevoegd gezag
Gemeente Montferland
Beheer en plaats van documentatie
Archaeological Research & Consultancy

ARCHIS nummer bureau-onderzoek
27132
ARCHIS nummer booronderzoek
27133

Tekst
W.J.F. Thijs & A.J. Wullink
Afbeeldingen
W.J.F. Thijs
Redactie
N. van Malssen

Status
definitieve versie

Autorisatie — A. Ufkes

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 66
4190 CB Geldermalsen

ISSN 1574-6887

Geldermalsen, 8 januari 2009

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

Kobessen Milieu B.V. heeft aan Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) opdracht verleend voor het uitvoeren van een archeologisch bureau-onderzoek en een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen op een locatie aan de Heeghstraat 72 te Didam. Aanleiding tot het onderzoek is de voorgenomen sloop van een woning op de locatie. Hierna zal een nieuwe woning worden gebouwd op dezelfde locatie. Bij de bouwwerkzaamheden zullen mogelijk archeologische waarden worden bedreigd. Conform de per 1 september 2007 in werking getreden Wet op de archeologische monumentenzorg dient eerst de archeologische waarde van de locatie in kaart te worden gebracht. Het veldwerk is op 25 februari 2008 uitgevoerd door ir. W.J.F. Thijs en ing. M.C. Botermans. Het bureau-onderzoek voorafgaand hieraan is eveneens uitgevoerd door W.J.F. Thijs. De projectleiding was in handen van drs. A.J. Wullink. Het bureau-onderzoek en het inventariserend veldonderzoek zijn uitgevoerd conform de eisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1.

1.2 Ligging en beschrijving van het onderzoeksgebied

De onderzoekslocatie ligt in het buitengebied van Didam. Op de locatie is een oude varkens/schapenstal en een houten garage aanwezig. Het overige terreindeel is in het verleden in gebruik geweest als siertuin met gras. Het achterterrein is in gebruik als grasland voor schapen. De oppervlakte van de locatie bedraagt circa 1000 m². De ligging van de locatie is weergegeven in afbeelding 1.

1.3 Objectgegevens

Provincie	Gelderland
Gemeente	Montferland
Plaats	Didam
Toponiem	Heeghstraat
Kaartblad	40E
Coördinaten	NW: 207.393/439.527 NO: 207.415/439.525 ZO: 207.380/439.455 ZW: 207.407/439.452
Geologie	Formatie van Boxtel
Geomorfologie	Dekzandrug +/- oud bouwland
Bodem	Vlakvaaggrond

1.4 Doel van het onderzoek

Doel van het archeologisch bureau-onderzoek is het aan de hand van bekende gegevens opstellen van een specifiek archeologisch verwachtingsmodel voor de onderzoekslocaties. Om tot dit verwachtingsmodel te komen wordt gekeken naar de

Legenda

 Onderzoekslocatie

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

huidige situatie, de historische situatie en bekende archeologische en aardwetenschappelijke waarden. Het inventariserend veldonderzoek (IVO) dient ertoe, het voorgestelde verwachtingsmodel te verifiëren dan wel aan te vullen. Het IVO verloopt in drie stappen: verkennend, karterend en waarderend. Het verkennende onderzoek richt zich op de bodemopbouw en mogelijke bodemverstoringen, die de archeologische trefkans kunnen beïnvloeden. Het karterende onderzoek probeert vast te stellen of er archeologische waarden aanwezig zijn en het waarderende onderzoek bepaalt de waarde van eventueel aanwezige archeologie. Het hier beschreven IVO is uitgevoerd als verkennend booronderzoek.

1.5 Werkwijze

1.5.1 Bureau-onderzoek

Een beschrijving van de huidige situatie en de effecten van de geplande bodemingrepen op het bodemarchief wordt gegeven aan de hand van topografisch kaartmateriaal, gegevens van milieukundig onderzoek, gegevens en plannen van de opdrachtgever, luchtfoto's en, indien van toepassing, informatie van omwonenden. Voor een beschrijving van de historische situatie wordt gebruik gemaakt van historisch-topografisch kaartmateriaal. Voor gebieden gelegen buiten de centra van oude steden beperkt dit kaartmateriaal zich meestal tot de 19e en 20e eeuw, te beginnen bij de kadastrale kaart van 1832 (www.watwaswaar.nl). Naast dit kaartmateriaal wordt ook gebruik gemaakt van de website van KennisInfrastructuur Cultuur-Historie (KICH; www.kich.nl), waar onder andere informatie is te vinden over de ontginningsgeschiedenis en verkavelingsveranderingen. Verder is gebruik gemaakt van de cultuurhistorische waardenkaart van de provincie Gelderland. Voor de bekende aardwetenschappelijke waarden wordt gebruik gemaakt van geologische, geomorfologische en bodemkundige kaarten. Voor de archeologische waarden wordt gebruik gemaakt van Archis, de online archeologische database van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) en de Archeologische Monumenten Kaart (AMK), alsmede van informatie over eerder gedaan onderzoek en archeologische waarnemingen.

1.5.2 Inventariserend veldonderzoek

Het inventariserend veldonderzoek is uitgevoerd als een verkennend booronderzoek. Dit onderzoek moet inzicht geven in de bodemopbouw, alsmede de aan- of afwezigheid van verstoringen. Met dit doel zijn drie boringen geplaatst tot minimaal 120 cm –mv. Voor het boren is gebruik gemaakt van een edelmanboor met een diameter van 8 cm. De boorkernen zijn zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Het opgeboorde materiaal is doorzocht op het voorkomen van archeologische indicatoren. De boringen zijn beschreven volgens de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode (ASB).

2 Bureau-onderzoek

2.1 Bekende aardwetenschappelijke waarden

Didam ligt in gebied Montferland. Het gebied ligt ingeklemd tussen het rivierengebied van de Rijn en Waal en de Oude IJssel. Het gebied is voornamelijk gevormd in het Pleistoceen. In het centrale deel van het Montferland ligt de stuwwal van Montferland die behoort tot het oude glaciële bekken van de IJssel. De stuwwal is door het landijs gevormd tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien (370.000–130.000 jaar geleden). Relatief snel bewegende ijstongen rukten vanaf de ijskap op in zuidelijke richting, waarbij diepe glaciële bekkens werden uitgesleten. Het sediment dat hierbij werd geërodeerd, werd voor de ijstongen uit opgestuwd en vormde zo de stuwwallen. Aan het eind van het Saalien trok de ijstong zich terug uit het IJsseldal en verlegde de Rijn zijn loop via de Oude IJssel naar het IJsseldal. Hierdoor ontstond een delta-achtige situatie in de glaciële depressie van het IJsseldal en werd de ontstane depressie langzaam opgevuld met sedimenten behorend tot de formatie van Kreftenheije.

In het laatste glaciële, het Weichselien (115.000 – 10.000 jaar geleden) werden vervolgens fluvioperiglaciële afzettingen van de Formatie van Bortel afgezet. Dit zijn sedimenten van lokale oorsprong die onder zeer koude omstandigheden door wind, water en hellingprocessen zijn afgezet. Gedurende het Laat-Glaciële (13.000–10.000 jaar geleden) worden de eolische dekzanden afgezet. Deze vormen binnen de Formatie van Bortel het Laagpakket van Wierden. Deze dekzanden worden ook op de flanken van de stuwwallen afgezet. Rond 12.000 jaar geleden verlaat de Rijn de loop via de Oude IJssel naar het IJsseldal en verlegt zijn loop naar het zuidwesten. De loop van de Rijn komt hierdoor ongeveer op de huidige plaats te liggen. In het verlaten Rijndal ontstaat de Oude IJssel. Deze staat niet in verbinding met de Rijn. De huidige IJssel ontstaat zo'n 1700 jaar geleden, waarschijnlijk doordat de Romeinen een verbinding hebben gegraven (Drususgracht) van Rijn naar Oude IJssel, tussen Arnhem en Doesburg (Berendsen 2004, De Mulder et al. 2003).

Didam ligt op de rand van het huidige IJsseldal in een gebied met dekzandruggen. Dit gebied wordt omsloten door het dal van de huidige IJssel, het dal van de Oude IJssel en de stuwwal van Montferland. Deze dekzandruggen zijn vooral zuidwest-noordoost georiënteerd (afb. 2). Zoals overal op de zandgronden werd ook hier het potstal-systeem geïntroduceerd om voldoende opbrengst van het land te garanderen. Hierbij werden de landbouwgronden, gelegen rondom de dorpen op de overgang van de hoge naar de lage terreindelen, bemest met plaggen en schapenmest uit de potstal (Berendsen 2005). Door eeuwenlange bemesting met plaggen ontstonden rond de dorpen zogenaamde esdekken: dikke humusrijke pakketten, die op de bodemkaart worden aangeduidt als enkeerdgronden. De plaggen zijn in de omgeving van de onderzoekslocatie veelal afkomstig van graslanden uit lager gelegen meer lemig of kleiige gebieden. Hierdoor zijn in de omgeving bruine enkeerdgronden ontstaan in plaats van zwarte. De aanwezige esdekken hebben in vergelijk met de traditionele met heideplaggen bemeste gronden een lemiger of kleiiger karakter. Het potstal-systeem hield stand tot de introductie van kunstmest halverwege de 19e eeuw.

Tussen de dekzandruggen liggen grillige erosiedalen. Deze dalen zijn ontstaan door uitstuiving of verspoeling. In de erosiedalen worden veelal vlakvaaggronden aangetroffen. Vlakvaaggronden worden gekenmerkt door het ontbreken van een duidelijke humushoudende bovengrond. De ondergrond is vaak sterk roesthoudend. Veel vlakvaaggronden waren vroeger bos. Bij de ontginning van deze gronden zijn deze vaak sterk vergraven. De onderzoekslocatie ligt in een laagte tussen dekzandruggen met vlakvaaggronden omgeven door voornamelijk enkeerdgronden (zie afb. 3).

2.2 Bekende archeologische waarden

Vlakvaaggronden hebben op de IKAW (afb. 4) een lage archeologische trefkans. Dit komt omdat veel vlakvaaggronden bij de ontginning relatief diep zijn vergraven. Hierdoor is de kans op intacte sporen van voor de ontginning klein. In de omgeving van de onderzoekslocatie is een aantal archeologische waarnemingen bekend. Eén hiervan ligt in het complex van vlakvaaggronden waar ook de onderzoekslocatie is gelegen. Helaas is niet geheel duidelijk wat de waarneming inhoudt, omdat alleen melding wordt gemaakt van een nederzetting met als datering Late Middeleeuwen tot Nieuwe Tijd (waarnemingsnummer 3374). In de omliggende enkeerdgronden zijn vondsten gedaan uit de periode Vroeg Neolithicum tot de Nieuwe Tijd. De vondsten bestonden voornamelijk aardewerk, maar er zijn ook een bijl (waarnemingsnummer 3357) en een hamerbijl gevonden (waarnemingsnummer 3355).¹

2.3 Historische situatie

Op de plaats waar nu Didam ligt, was al in de Romeinse Tijd een nederzetting aanwezig. Voor zover bekend is er sprake van een bewoningshaat tussen de laat-Romeinse Tijd en de (vroeg) Middeleeuwen. De wortels van het huidige Didam liggen waarschijnlijk in de 9e eeuw. De onderzoeklocatie ligt buiten de middeleeuwse dorpskern. Op kaartmateriaal uit 1832 is te zien dat er op de locatie nog geen bebouwing aanwezig was (zie afb. 5). Op de historische kaart uit 1900 is te zien dat er op de onderzoekslocatie sprake is van bebouwing (afb. 6).

2.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Op de locatie zijn vlakvaaggronden aanwezig. Deze gronden zijn bij ontginning veelal vergraven. Daarom hebben deze gronden een lage archeologische trefkans. Uit vondsten in de omgeving blijkt dat de omgeving van Didam bewoond is geweest tijdens het Laat-Glaciaal en gedurende het grootste deel van het Holoceen. Er kunnen dan ook archeologische resten uit de periodes Paleolithicum–Bronstijd en Romeinse Tijd–Nieuwe Tijd worden verwacht, mits het bodemprofiel niet te diep is verstoord. Door de lage grondwaterstand zullen voornamelijk anorganische zaken bewaard zijn: aardewerk, (vuur)stenen artefacten, houtskool en eventueel metaal.

¹Een overzicht van de genoemde geologische en archeologische periodes is weergegeven in bijlage 2.

3 Inventariserend veldonderzoek

De locatie van de boorpunten wordt weergegeven in afbeelding 7. De bodemopbouw wordt weergegeven in bijlage 1. Op de onderzoekslocatie zijn in totaal 3 boringen geplaatst. De bovengrond op de onderzoekslocatie bestaat uit een zwak siltig licht bruin tot bruingrijs zand. Hieronder ligt een zwak siltige C-horizont bestaande uit matig fijn zand. Vanaf 0,5 m –mv komen roestvlekken voor. In boring 1 en 3 zijn in de ondergrond leemlagen waargenomen. In boring 3 komen tussen 0,2 en 0,8 m –mv ijzerconcreties voor. De aangetroffen bodemopbouw op de onderzoekslocatie kan worden geklassificeerd als vlakvaaggrond. Deze bevinding komt overeen met de bodemkaart. Er zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

4 Conclusies

De onderzoekslocatie ligt in een gebied met dekzandruggen en laagten ten oosten van Didam. Op de locatie zijn vlakvaaggronden aangetroffen. Vlakvaaggronden hebben in principe een lage archeologische trefkans, maar het booronderzoek heeft aangetoond dat de bodem op de locatie maar tot 30 à 50 cm diepte is verstoord, waardoor het niet is uit te sluiten dat er op de onderzoekslocatie archeologische waarden aanwezig zijn uit de periodes Paleolithicum – Bronstijd en Romeinse Tijd – Nieuwe Tijd. In de omgeving zijn namelijk archeologische resten uit deze periodes aangetroffen.

5 Aanbeveling

Aangezien de kans bestaat dat er archeologische resten binnen de onderzoekslocatie aanwezig zijn, wordt de aanbeveling gedaan een archeologisch vervolgonderzoek uit te voeren door middel van een proefsleuven. Hiervoor dient een Programma van Eisen (PvE) te worden opgesteld, dat moet worden goedgekeurd door het bevoegd gezag, de gemeente Montferland. Het is aan het bevoegd gezag om te bepalen of en zo ja, in welke vorm archeologisch vervolgonderzoek dient te worden uitgevoerd. Mocht (een deel van) het terrein worden vrijgegeven, dan blijft de archeologische meldingsplicht bestaan. Bij eventuele archeologische vondsten tijdens grondverstorende werkzaamheden, dient meteen het bevoegd gezag te worden verwittigd.

Literatuur

Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land*. Assen (Fysische geografie van Nederland). Vierde, geheel herziene druk.

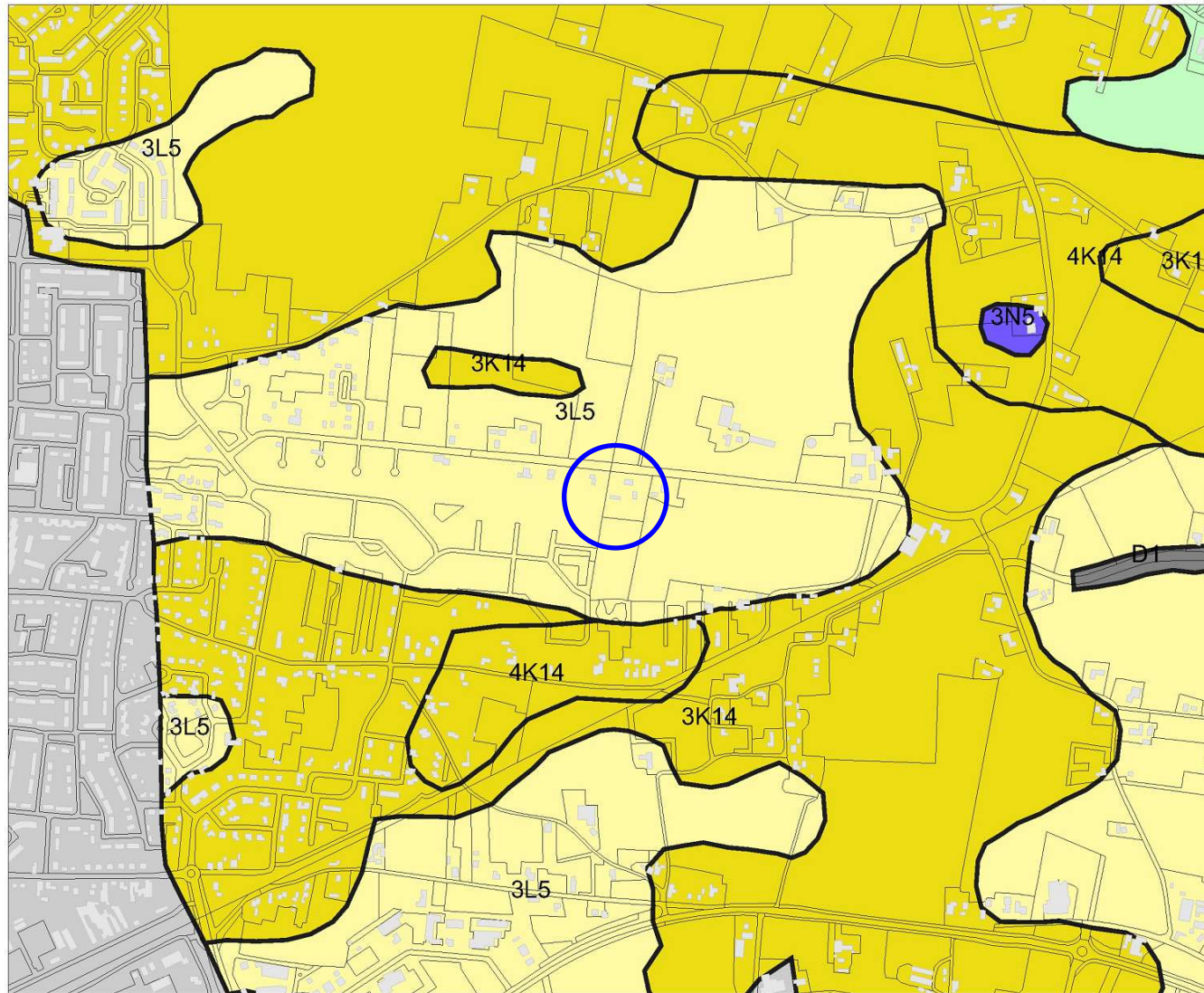
Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's*. Assen.

Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0*. Amersfoort.

Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen/Houten.

22-02-2008

208358 / 440266

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- GEOMORFOLOGIE ((c)Alterra)**
 - Wanden
 - Hoge heuvels en ruggen
 - Terpen
 - Hoge duinen
 - Plateaus
 - Terrassen
 - Plateau-achtige vormen
 - Waaivormige glooiingen
 - Niet-waaivormige glooiingen
 - Lage ruggen en heuvels
 - Welvingen
 - Vlakten
 - Laagten
 - Ondiepe dalen
 - Matig diepe dalen
 - Diepe dalen
 - Water
 - Bebouwing
 - Overig (Dijken etc)

0 100 m

Archis2

rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

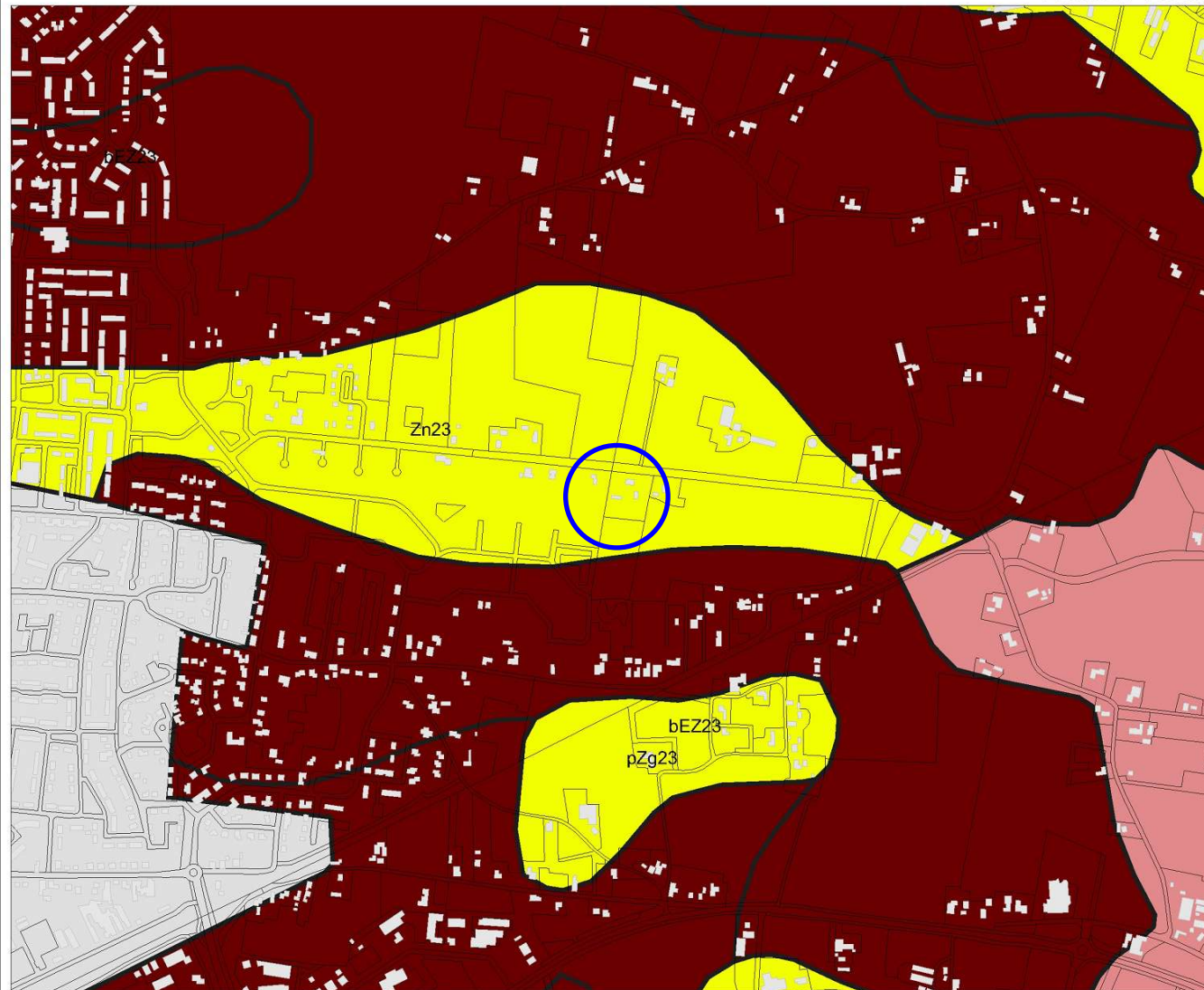

206441 / 438700

Afbeelding 2 Geomorfologische kaart van de onderzoekslocatie (blauw omlijnd) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

22-02-2008

208358 / 440266

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- BODEM ((c)Alterra)**
 - Associaties
 - Brikgronden
 - Bebouwing
 - Dijk, bovenlandstrook
 - Dikke eerdgronden
 - Fluviatiele afz ouder pleistoceen
 - Groeve, gegraven, mijnstort
 - Kalksteenverweringsgronden
 - Oude rivierkleigronden
 - Overige oude kleigronden
 - Ondiepe keileemgronden
 - Leemgronden
 - Zeekleigronden
 - Mariene afz ouder pleistoceen
 - Niet-gerijpte minerale gronden
 - Oude bewoningsplaatsen
 - Rivierkleigronden
 - Kalkh lutumarme gronden
 - Veengronden
 - Moerige gronden
 - Water, moeras
 - Podzolgronden
 - Kalkloze zandgronden
 - Kalkhoudende zandgronden

0 100 m

N

Archis2

rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

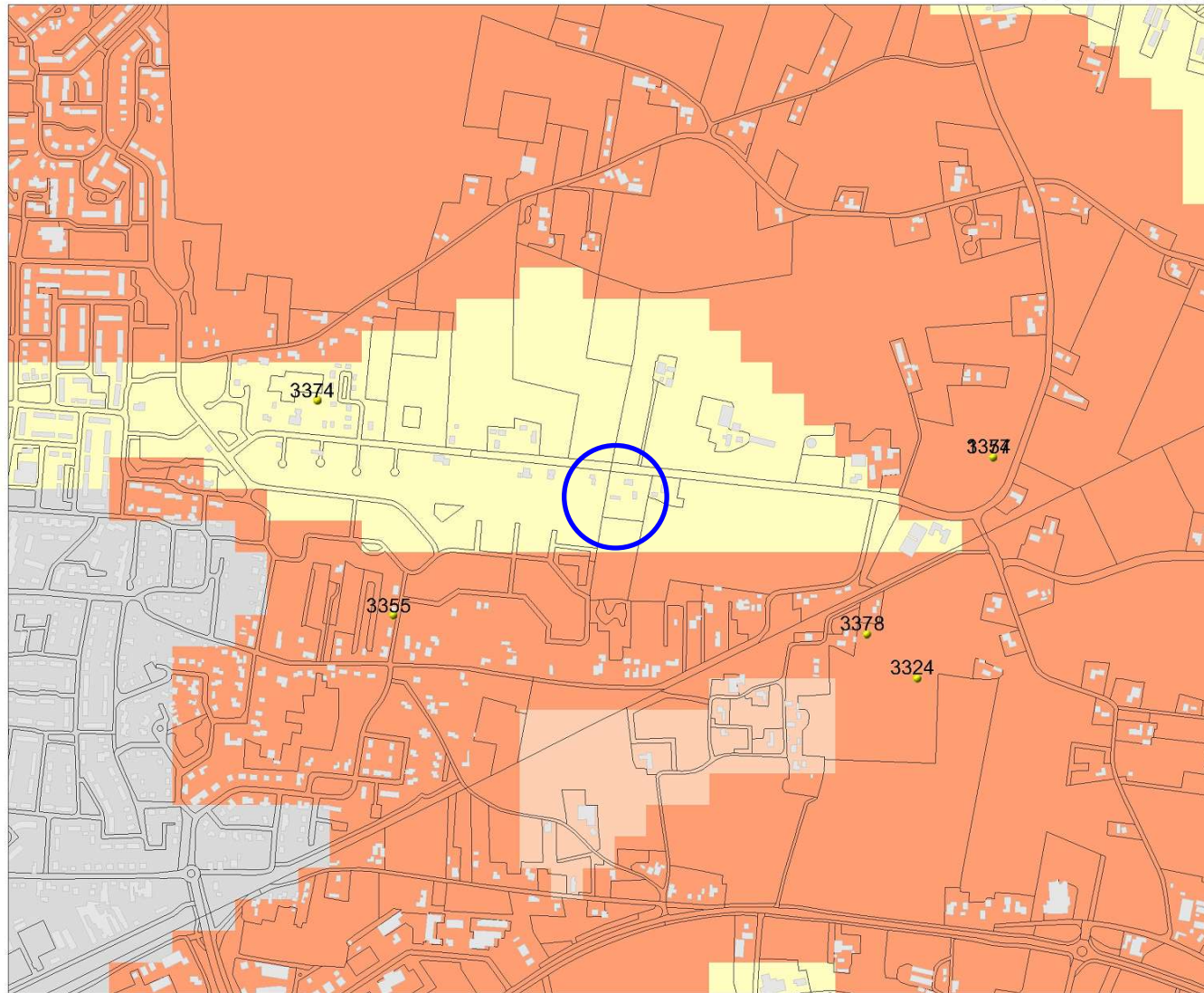

206441 / 438700

Afbeelding 3 Bodemkaart van de onderzoekslocatie (blauw omlijnd) en omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

22-02-2008

208358 / 440266

Legenda

- WAARNEMINGEN
 - HUIZEN
 - TOP10 ((c)TDN)
- MONUMENTEN**
- archeologische betekenis
 - archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd
- IKAW**
- zeer lage trefkans
 - lage trefkans
 - middelhoge trefkans
 - hoge trefkans
 - lage trefkans (water)
 - middelhoge trefkans (water)
 - hoge trefkans (water)
 - water
 - niet gekarteerd

0 100 m

Archis2

rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

206441 / 438700

Afbeelding 4 Archeologische waarden op de onderzoekslocatie (blauw omlijnd) en in de omgeving. Bron: Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)/Archis II.

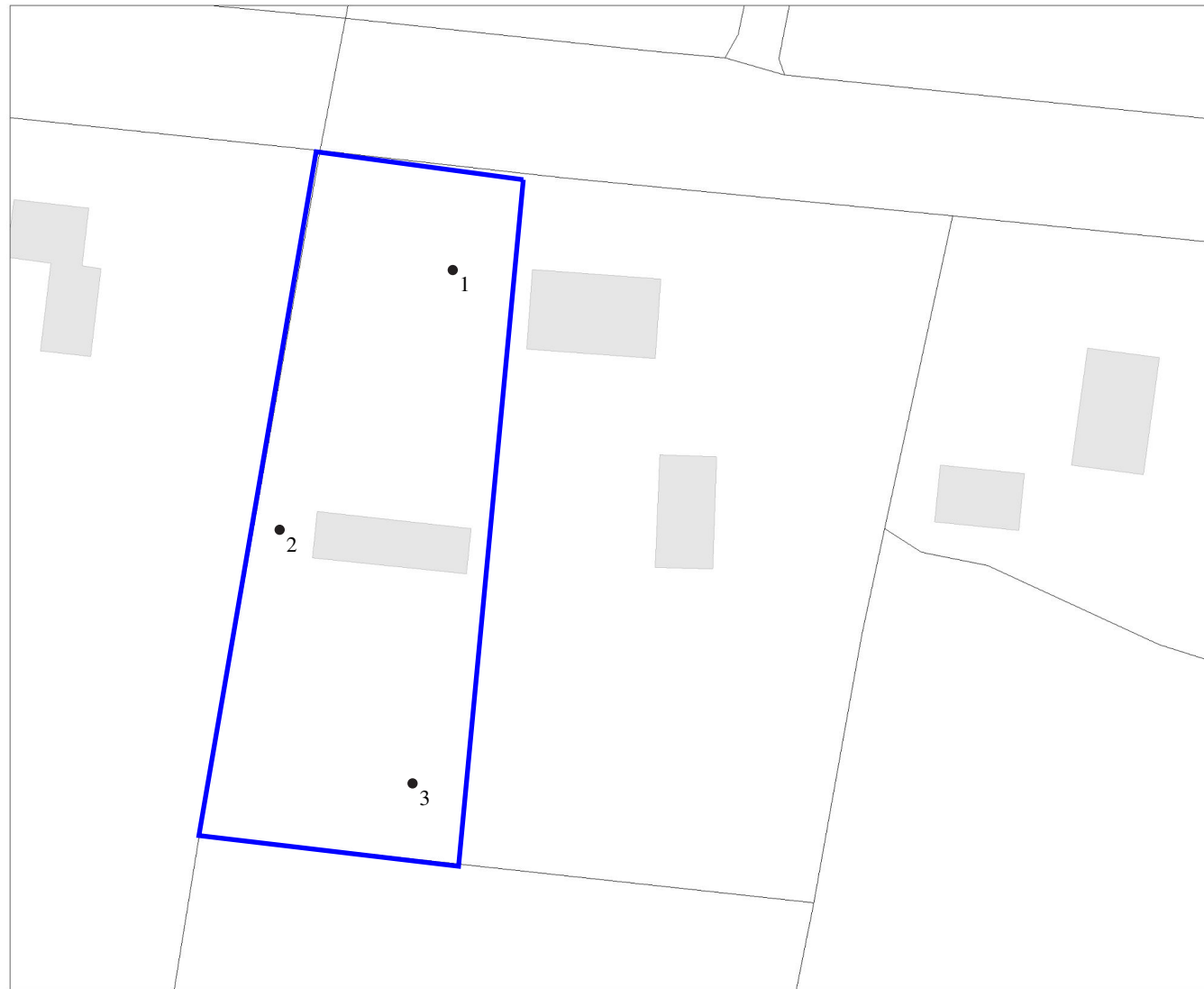
Afbeelding 5 De onderzoekslocatie (blauwe cirkel) op de kadastrale kaart van 1832.
Bron: www.watwaswaar.nl.

Afbeelding 6 De onderzoekslocatie (blauwe cirkel) op een topografische kaart uit 1900.
Bron: www.kich.nl.

22-02-2008

207489 / 439543

Legenda

- HUIZEN
- TOP10 ((e)TDN)
- Boring

Archis2

rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten

207361 / 439439

Afbeelding 7 Locatie van de boorpunten op de onderzoekslocatie (blauw omlijnd). Kaart: W.J.F Thijs.

Bijlage 1 Boorstaten

De volgende afkortingen worden in de boorstaten gebruikt.

grondsoort (onderdeel lithologie)			
Z	zand	grind (onderdeel van lithologie)	
		gl	zwak grindig
bijmengsel (onderdeel lithologie)			
sl	zwak siltig		

boring 1 RD-X: 207.408. RD-Y: 439.515. Maaiveld: 13,10. Boormethode: edelmanboring.

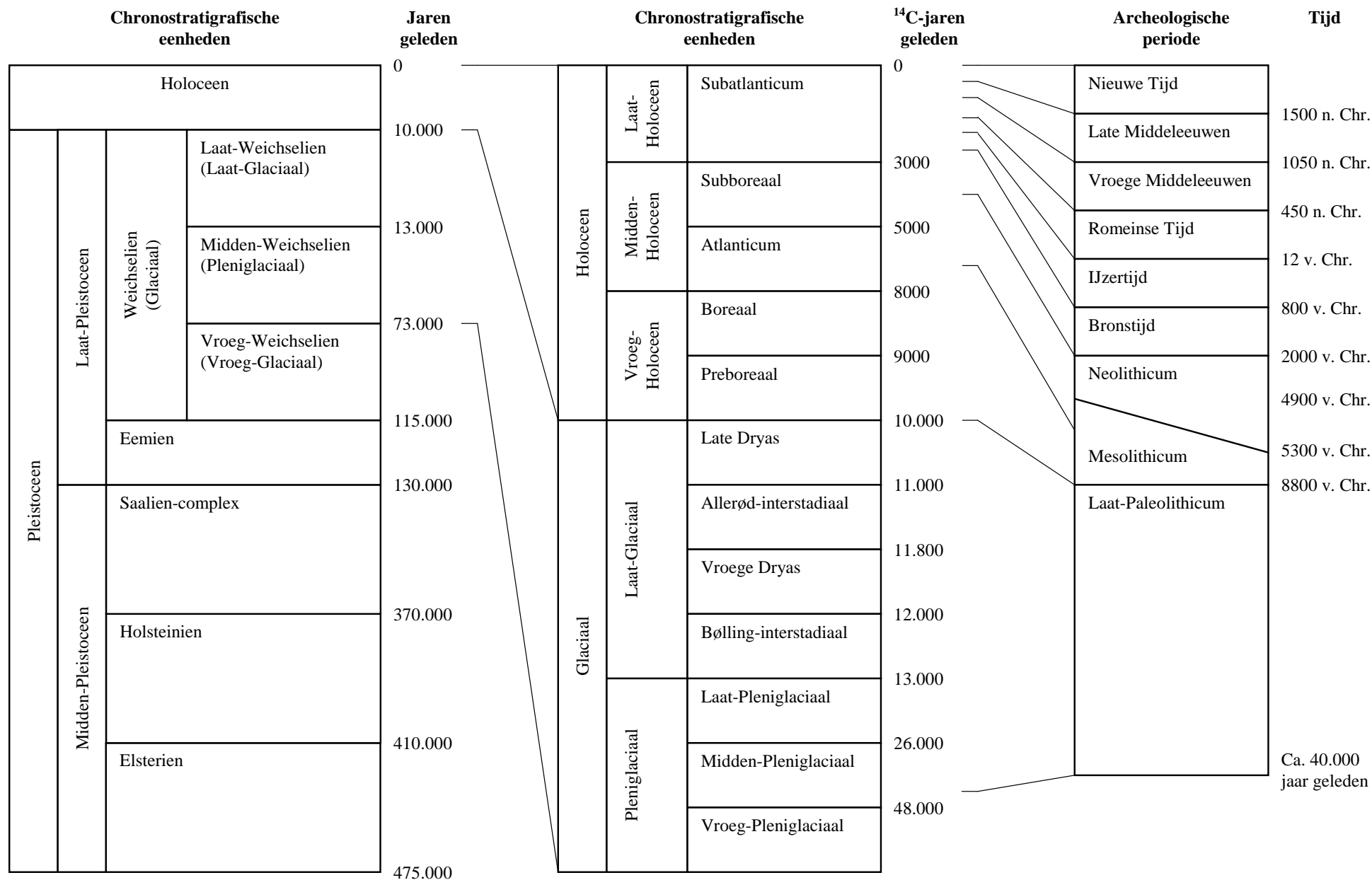
<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
30 Zs1	licht bruin	geleidelijk	<i>Bodemhorizont: A.</i>
80 Zs1	bruingeel	geleidelijk	<i>Bodemhorizont: C.</i>
120 Zs1g1	licht geel	geleidelijk	<i>Bodemhorizont: C, gley. Vlekken: matig gevlekt, oranje. Zandmediaanklasse: matig grof. Zand sortering: slecht.</i>
150 Zs1	licht geel	beëindigd	<i>Bodemhorizont: C. Sublagen: leemlagen.</i>

boring 2 RD-X: 207.392. RD-Y: 439.488. Maaiveld: 12,60. Boormethode: edelmanboring.

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
30 Zs1	licht grijsbruin	geleidelijk	<i>Bodemhorizont: A. Zandmediaanklasse: matig fijn.</i>
100 Zs1	licht bruin	geleidelijk	<i>Bodemhorizont: C.</i>
120 Zs1	licht geelgrijs	beëindigd	<i>Bodemhorizont: C, gley. Vlekken: matig gevlekt, oranje.</i>

boring 3 RD-X: 207.404. RD-Y: 439.465. Maaiveld: 12,60. Boormethode: edelmanboring.

<i>diepte lithologie</i>	<i>kleur</i>	<i>grens</i>	
50 Zs1	licht bruingrijs	geleidelijk	<i>Bodemhorizont: A. Nieuwvormingen: ijzerconcreties, weinig.</i>
80 Zs1	licht geelbruin	geleidelijk	<i>Bodemhorizont: C, gley. Vlekken: licht gevlekt, oranje. Nieuwvormingen: ijzerconcreties, veel.</i>
140 Zs1	bruingeel	geleidelijk	<i>Bodemhorizont: C, gley. Vlekken: matig gevlekt, oranje. Sublagen: leemlagen.</i>
160 Zs1	licht grijs	beëindigd	<i>Bodemhorizont: C.</i>

Bijlage 2 Een overzicht van geologische (chronostratigrafische) en archeologische periodes. Door: A.J. Wullink. Gebaseerd op: Brandt et al. 1992; De Mulder et al. 2003; Berendsen 2004.